

Paweł Woś

ORCID: 0000-0003-3346-1674

(Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska)

Galicyjski ruch ludowy w początkowym okresie działalności Stronnictwa Ludowego

Narodziny zorganizowanego ruchu ludowego, którego przejawem było powołanie do życia Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, a następnie Stronnictwa Ludowego, było zwieńczeniem wieloletniego procesu rozpoczętego na początku ery konstytucyjnej. Realizacja politycznych dążeń działaczy chłopskich, których pierwszym krokiem stało się powstanie Ludowego Centralnego Komitetu Wyborczego w 1895 r., rozpoczęła nowy etap w galicyjskim ruchu ludowym. Grupa demokratycznej inteligencji, skupiona wokół Bolesława Wysloucha, ks. Stanisława Stojałowskiego oraz braci Potoczaków, swoje aspiracje polityczne koncentrowała na emancypacji ludności wiejskiej spod wpływów konserwatystów i ziemiaństwa oraz rozbudzenia świadomości politycznej chłopów galicyjskich. Pomimo licznych niepowodzeń ideologicznych i organizacyjnych narodziny nowej siły na galicyjskiej scenie politycznej niewątpliwie miało wielkie zasługi w uświadomieniu i w konsekwencji odrodzeniu społeczeństwa polskiego.

Słowa kluczowe: Galicja, ruch ludowy, Stronnictwo Ludowe, Stanisław Stojałowski

Powstanie zorganizowanego ruchu ludowego datuje się na ostatnie dziesięciolecie XIX w. Budzący się ruch chłopski od początku ery konstytucyjnej kształtował się w warunkach głębokiego zacofania gospodarczego kraju. Próbę nadania ruchowi ludowemu charakteru instytucjonalnego w latach 70. XIX w. podjął ks. Stanisław Stojałowski¹. Od 1875 r. rozpoczął działalność

¹ Ks. Stanisław Stojałowski urodził się 14 maja 1845 r. w Zniesieniu pod Lwowem w zubożałej rodzinie szlacheckiej. Uczęszczał do lwowskiego gimnazjum, z którego w 1862 r. został wydalony za przynależność do kółek patriotycznych. Wstąpił wówczas do zakonu jezuitów, gdzie uzyskał święcenia kapłańskie. W celu pogłębienia studiów wyjechał do Belgii i tam zetknął się z chrześcijańskim ruchem społecznym. Po powrocie w 1875 r. rozpoczął działalność społeczno-polityczną wśród chłopów galicyjskich. Por. H. Hempel, *Wspomnienia z życia ś.p. ks. Stanisława Stojałowskiego*, Kraków 1921.

polityczną². W celu zdobycia sobie większego wpływu wśród chłopów galicyjskich odkupił od miejscowego profesora gimnazjalnego, Czesława Pieniążka, dwa pisma: „Wieniec Polski” i „Pszczółka”³. Kształtowanie się ideologii pism przebiegało w duchu katolickiej myśli zachodnioeuropejskiej, opartej na solidaryzmie społecznym i pozytywistycznym postulacie „pracy od podstaw”⁴. Postulowane przez niego reformy społeczne nie wychodziły poza utrwalony porządek społeczno-polityczny. Myśl społeczno-polityczna Stojałowskiego była pokrewna z ruchem chrześcijańsko-społecznym, afirmowanym w encyklice „Rerum Novarum” Leona XIII⁵.

W Galicji obok ugrupowania stworzonego przez ks. Stojałowskiego zapoczątkowany został nowy nurt polityczny, który łączył ruch ludowy z bezkompromisowym patriotyzmem⁶. Jego twórcą został Bolesław Wysłouch, który wraz z gronem idealistów zaczął wydawać w 1886 r. „Przegląd Społeczny”. Redaktor pisma, Bolesław, wraz z żoną Marią, dążyli do pozyskania dla „Przeglądu” szerokiego grona publicystów. Zdołali skupić wokół siebie zarówno galicyjskich działaczy ruchu politycznego, jak i przedstawicieli ukraińskiej inteligencji⁷.

Koniec lat 80. XIX w. przyniósł wzmoczenie aktywności ruchu chłopskiego w walce o polepszenie sytuacji prawnej i politycznej ludu. Walka wyrażona została przede wszystkim agitacją wyborczą, mającą na celu wprowadzenie posłów chłopskich do sejmu i parlamentu. Wzrost zainteresowania sprawami politycznymi spowodowany w dużej mierze nowo powstającymi organami prasowymi, jak i coraz liczniejszym odsetkiem piśmiennych chłopów i związanym

² J. Konefał, *Ruch chrześcijańsko-ludowy w Galicji na przełomie XIX i XX wieku*, „Roczniki Humanistyczne” 1995, z. 2, s. 59–71.

³ Pisma zajmowały się sprawami religijnymi i oświatowymi, a rozdział pomiędzy nimi był sztuczny i podyktowany względami podatkowymi. W Galicji obowiązywał bowiem wysoki podatek od tygodników, tzw. stempel. Z tego względu ks. S. Stojałowski wydawał dwa ukazujące się na zmianę dwutygodniki. Gdy w 1900 r. zniesiono opłatę stemplową, pisma ukazywały się jako jeden tygodnik pod nazwą „Wieniec-Pszczółka”. W ciągu długiej aktywności politycznej wydawał Stojałowski wiele innych pism ludowych: „Piaś” (1876–1877), „Dzwon” (1890–1895), „Polska” (1891) i „Niewiasta” (1896–1898 i 1900–1911). Jako dodatki do „Wieńca” i „Pszczółki” ukazywały się: „Gospodarz Wiejski” (1879–1880), „Gospodarz i Rękodzielnik” (1881), „Rolnik” (1910–1911), „Gospodarz” (1908–1911), „Niedziela” (1910), „Kalendarz Ludowy Wieńca-Pszczółki” (1878–1906). K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji*, Wrocław 1952; W. Witos, *Moje wspomnienia*, Warszawa 1978.

⁴ A. Kamińska, *Pozytywizm galicyjski w prasie ludowej*, „Studia Historyczno-Literackie”, [Wrocław] 1951, t. III, s. 191–233.

⁵ K. Grzybowski, *Doktryna polityczna i społeczna papieża (1789–1968)*, Warszawa 1971, s. 253–278.

⁶ *Szkice programowe Bolesława Wysłoucha*, red. S.J. Pastuszka, Lublin 1981.

⁷ Między innymi: Kazimierz Dłuski, Ludwik Krzywicki, Bolesław Limanowski, Zygmunt Balicki, Iwan Franko, Taras Szewczenko.

z tym stałym powiększaniem się kręgu inteligencji wiejskiej, nasilał potrzebę utworzenia organizacji wyrażającej interesy ludu.

Chęć utworzenia takiej organizacji podjęli Bolesław Wysłouch i Iwan Franko. Pomimo likwidacji „Przeglądu Społecznego” nie zrezygnowali z działalności na rzecz ruchu ludowego. Już w 1888 r. Franko wysunął pierwszy projekt przyszłego polsko-ruskiego towarzystwa demokratycznego. Międzynarodowy charakter ludowej organizacji o zasięgu ogólnokrajowym, z siedzibami centralnymi we Lwowie i w Krakowie, to tylko niektóre postulaty programu stronnictwa⁸. Wizja powstania towarzystwa nie została zrealizowana w kształcie, jaki proponował Franko. Ruch chłopski nie był jeszcze dostatecznie skonsolidowany i uświadomiony, aby doszło do skutku powołanie stałej organizacji politycznej. Potrzebnych było jeszcze kilku lat, by urzeczywistnić marzenie ludzi skupionych wokół Wysłoucha.

Wraz z polsko-ruską organizacją miała powstać ludowa gazeta, również polsko-ruska, której najbliższym zadaniem stałaby się agitacja za wyborem posłów chłopskich do sejmu w nadchodzących wyborach 1889 r. Ostatecznie udało się wydać pismo ludowe, wprowadzić tylko w języku polskim, ale przy współpracy z przedstawicielami społeczności ukraińskiej, a mianowicie Iwanem Franko i Michałem Pawlikiem⁹. Agitację wyborczą na rzecz posłów chłopskich prowadziło wówczas jeszcze kilka niezależnych od siebie grup, przede wszystkim ks. Stojalowski na łamach „Pszczółki” i „Wieńca”.

Dzięki pismom ludowym wybory do Sejmu Krajowego w 1889 r. przyniosły pierwszy większy sukces polityczny. Mimo braku jednolitego kierownictwa, licznych nadużyć¹⁰ i nacisków ze strony rządzących¹¹ do sejmu wybrano

⁸ *Organizacja stronnictwa demokratycznego* „Kurier Lwowski” 1888, nr 271, z 29 września, s. 1–2.

⁹ 1 kwietnia 1889 r. ukazał się pierwszy numer dwutygodnika „Przyjaciel Ludu”, który odegrał ogromną rolę w kształtowaniu się ideologii ruchu ludowego, a po powstaniu Stronnictwa Ludowego stał się jego oficjalnym organem prasowym.

¹⁰ Interesującym zjawiskiem podczas wyborów był stopień zaangażowania w akcję wyborczą osób, dla których stała się ona intratnym sposobem zarabiania pieniędzy. Takie osoby agitowały na rzecz danego kandydata. Za przykład takiego zjawiska niech posłuży przykład z Samboru z 1889 r., gdzie karty legitymacyjne można było odkupić przed lokalem wyborczym. Cena kart wahała się od 1 do 5 złr, natomiast agitatorzy mogli liczyć na zapłatę od 15 do 60 złr. „Agentów politycznych” dodatkowo mógł zachęcać darmowy alkohol, co odnotował jeden ze świadków procederu: „obok lokalu wyborczego sprowadzono trunek, wyjęto okna i częstowano przez nie wyborców. Popili głosujących jak niebioskie stworzynie, po tym wlekąc ich i przymuszając do lokalu głosującego... Nawet komisja była zdziwiona, bo ci ludzie ledwo na nogach stali i ledwo mówili!”. Por. *Protest wyborczy w sprawie wyboru do Sejmu Krajowego dr. Adama Czyżewicza w mieście Samborze dnia 4 lipca 1889*, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPHAU), zesp. 165, inw. 1, sygn. 434, k. 29–56.

¹¹ Częstym zjawiskiem była próba wpływania na skład komisji wyborczych polegająca na forsowaniu głównie kandydatury ziemian. Zdarzały się przypadki, że obok starosty i komisarza

czterech chłopów z kurii włościańskiej¹². Wybory stały się momentem przełomowym w życiu politycznym ruchu ludowego. Fakt otrzymania mandatów poselskich przez przedstawicieli chłopskich miał niemałe znaczenie. Na wsi zaczęły powstawać organizacje gospodarcze i oświatowe. Na kanwie sukcesu wyborczego w maju 1890 r. powołano Towarzystwo Przyjaciół Oświaty¹³, natomiast rok później Towarzystwo Szkoły Ludowej¹⁴.

Mimo ważnego sukcesu w wyborach sejmowych ruch ludowy wymagał zorganizowania. Zawiązanie w 1888 r. pierwszego przedwyborczego komitetu włościańskiego w powiecie jasielskim, za którego przykładem poszły inne powiaty, nie odegrało znaczącej roli w wyborach parlamentarnych. Świadczy o tym wynik wyborów. Do parlamentu w 1891 r. wybrany został tylko Jan Potoczek, który wstąpił do Koła Polskiego, przekreślając tą decyzją możliwość samodzielnego decydowania w sprawach wystąpień w parlamencie¹⁵.

Przyczyną bądź co bądź słabego wyniku w wyborach sejmowych i parlamentarnych, oprócz braku zorganizowania politycznego, było istnienie obok siebie kilku zwalczających się ośrodków politycznych w ramach ruchu ludowego. Do dwóch głównych należeli ks. Stojałowski i Bolesław Wysłouch. Podejmowane próby współpracy nie przynosiły rezultatów. Różnice dzielące obie grupy leżały u podstaw obranej przez nie linii politycznej. Stojałowski, stojący na stanowisku solidaryzmu społecznego, działając w interesie warstw posiadających, zwalczał wszelkie organizacje socjalistyczne¹⁶. Jego katolicki program działalności politycznej zmierzał do społecznej harmonii przy

wyborczego w komisji zasiadali członkowie rodziny osoby ubiegającej się o mandat poselski. Por. *Protokoły komisji wyborczych podczas wyborów do Sejmu Krajowego w roku 1889*, CPHAUL, zesp. 165, inw. 1, sygn. 424, k. 1–38.

¹² Franciszek Kramarczyk, Stanisław Potoczek, Wojciech Stręk oraz Walenty Jachym, który zrzekł się mandatu. Por. S. Grodziski, *Sejm Krajowy galicyjski 1861–1914. Źródła*, Warszawa 1993, s. 183–190.

¹³ Towarzystwo ukonstytuowało się na zgromadzeniu 20 maja 1890 r. Prezesem został Bolesław Wysłouch, zaś jego zastępcą Bronisław Deskura, skarbnikiem Iwan Franko. Wśród zadań, jakie postawiło przed sobą towarzystwo, należy wyróżnić zakładanie czytelni, bibliotek i muzeów, wydawanie czasopism i książek o treści politycznej, kulturalnej, historycznej i społecznej. Por. *Towarzystwo „Przyjaciół oświaty”*, „Kurier Lwowski”, nr 142 z 23 maja, s. 1–2.

¹⁴ Towarzystwo powstało podczas obchodów 100. rocznicy Konstytucji 3 maja w 1891 r. w Krakowie. Według relacji „Kuriera Lwowskiego”: „Jako cel główny wytknęło sobie Towarzystwo pomaganie gminom w zakładaniu szkół ludowych, przez udzielanie jednorazowych bezwrotnych datków lub bezprocentowych pożyczek, udzielanie nagród gorliwym nauczycielom ludowym; wysyłanie wędrownych nauczycieli pomiędzy lud wiejski; zakładanie czytelni bezpłatnych wypożyczalni po wsiach i miasteczkach”. Por. *Towarzystwo Szkoły ludowej*, „Kurier Lwowski”, nr 126 z 6 maja 1892, s. 5.

¹⁵ K. Dunin-Łasowicz, *Dzieje Stronnictwa Ludowego w Galicji*, Warszawa 1956, s. 91–95.

¹⁶ A. Kamińska, *Pozytywizm galicyjski w prasie ludowej...*, s. 191–233.

wspólnej symbiozie Kościoła, państwa i klas społecznych¹⁷. Współcześni mu aktywiści oceniali Stojałowskiego jako egoistycznego działacza katolickiego z wrodzonymi skłonnościami do demagogii, którego wizja rozwoju ruchu ludowego była sprzeczna i niepostępowa w stosunku do poglądów Wysłoucha¹⁸. Zarzucano Stojałowskiemu indywidualizm oraz chęć monopolizowania dla siebie pracy na rzecz ruchu ludowego¹⁹. Wysłouch zaś, wywodzący się ze środowisk socjalistycznych, coraz silniej podkreślał odrębność interesów chłopskich. Antyklerykał, którego hasłami przewodnimi był patriotyzm, demokratyzm i przeświadczenie o szczególnej roli ludu polskiego w odbudowie niepodległego państwa, zabiegał o zawarcie porozumienia, jednak bezskutecznie²⁰.

Oprócz rywalizujących ze sobą grup skupionych wokół Stojałowskiego i Wysłoucha działała na wsi trzecia organizacja polityczna – zrzeszonych w sejmowym klubie katolicko-ludowym. O ile ci pierwsi mogli liczyć na poparcie szeroko pojętych mas chłopskich, o tyle posłowie katolicko-ludowi koncentrowali swoją uwagę na wąskim gronie bogatego chłopstwa. Posłowie tego ugrupowania, przede wszystkim Stanisław Potoczek i Franciszek Kramarczyk, oraz poseł do parlamentu Jan Potoczek, utrzymywali bliskie kontakty ze Stojałowskim i z Wysłouchem²¹. W miarę postępującego zróżnicowania politycznego poszczególnych działaczy ludowych bracia Potoczkowie wyraźnie kierowali swoje sympatie polityczne w kierunku Stojałowskiego. Wyrazem tego mogło być wejście Stojałowskiego do zarządu nowo utworzonego Związku Stronnictwa Chłopskiego²², pierwszej ludowej organizacji politycznej.

¹⁷ K. Grzybowski, *Doktryna polityczna...*, s. 76–91; A. Roszkowski, *Katolicyzm społeczny*, Poznań 1932, s. 99–129.

¹⁸ S. Kieniewicz, *Galicja w dobie autonomicznej (1850–1914). Wybór tekstów*, Wrocław 1952, s. 35.

¹⁹ K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, s. 96.

²⁰ A. Kudłaszyk, *Koncepcje polityczne współtwórcy polskiego ruchu ludowego Bolesława Wysłoucha (z 1886 r.)*, „Studia Śląskie” 1971, t. XX, s. 251–263; *Szkice programowe Bolesława Wysłoucha*, red. S.J. Pastuszka, Lublin 1981.

²¹ K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo...*, s. 106.

²² Związek Stronnictwa Chłopskiego został powołany podczas poufnego spotkania 7 sierpnia 1892 r. w Nowym Sączu z inicjatywy braci Potoczków. 3 lipca 1893 r. odbyło się jego pierwsze posiedzenie, na którym uchwalono statut. Pierwszym prezesem organizacji został Stanisław Potoczek. Jej zasięg ograniczał się do kilku powiatów podgórskich, głównie przedstawicieli z powiatów nowosądeckiego i limanowskiego. ZSCH miał swój organ prasowy, którym był „Związek Chłopski”, ukazujący się w latach 1894–1906. Po rozwiązaniu ZSCH w 1907 r. większość jego działaczy wstąpiła w szeregi Polskiego Stronnictwa Ludowego. Por. J. Molenda, *Chłopi, naród, niepodległość. Kształtowanie się postaw narodowych i obywatelskich chłopów w Galicji i Królestwie Polskim w przededniu odrodzenia Polski*, Warszawa 1999, s. 118–120.

Okres współpracy Stojałowskiego ze ZSCh od początku nie układał się najlepiej. Ogłoszony statut ZSCh podkreślał jego katolicki charakter²³. Zaniepokoiło to działaczy zrzeszonych w ZSCh, obawiających się całkowitego poddania się organizacji środowiskom konserwatywnym²⁴. Ponadto duchowieństwo, zaniepokojone wzrastającą popularnością ludowców wśród chłopów, przystąpiło do krytyki skierowanej głównie przeciwko Stojałowskiemu. Kulminacją nacisków było wystosowanie w grudniu 1893 r. listu pasterskiego przez biskupów, skierowanego przeciwko prasie ludowej. Z inicjatywy biskupa tarnowskiego Łobosa potępiono w nim „Wieniec” i „Pszczółkę”, „Przyjaciela Ludu”, a także socjalistyczny organ „Naprzód”²⁵.

Polityczny nacisk na Stojałowskiego szkodził nie tylko jego osobie, ale również całemu ZSCh. Prezes Potoczek postanowił więc usunąć go z zarządu swojej organizacji. Niewykluczone, że na decyzję Potoczka wpływ miały również względy strategiczne, ponieważ Stojałowski, zachłanny w swoich aspiracjach, myślał o przejęciu ZSCh i nadaniu mu charakteru klerykalnego. Pod pretekstem niestosowania się do poleceń zarządu usunięto Stojałowskiego z szeregów ZSCh. Postanowiono także, że „Wieniec” i „Pszczółka” nie będą dalej spełniać roli organu prasowego stronnictwa, co wymusiło założenie własnego pisma, „Związku Chłopskiego”²⁶.

Stale rosnąca świadomość polityczna chłopów, której dowodem stał się wiec kościuszkowski w 1894 r.²⁷, pozwoliła na zawiązanie masowej organizacji politycznej, którą nie mógł się stać ZSCh. 3 maja 1894 r. we Lwowie powstało Polskie Towarzystwo Demokratyczne. Okres istnienia Towarzystwa nie jest długi, ponieważ zaprzestało działalności rok później, jednakże zdołało zrzeszyć sympatyków ruchu ludowego z Wyslouchem, Karolem Lewakowskim, Henrykiem Rewakowiczem i Janem Stapińskim na czele²⁸. Działalność Towarzystwa przyczyniła się do zjednoczenia wszystkim ugrupowań politycznych w ramach ruchu ludowego. Tendencja do tworzenia jednolitego ruchu ludowego, wraz ze Stojałowskim i Potoczkiem, zaznaczyła się w drugiej połowie 1894 r. Przyczynił się do tego zorganizowany 25 sierpnia wiec wło-

²³ *Program Związku Stronnictwa Chłopskiego* [w:] *Materiały źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego*, t. I, Warszawa 1966, s. 57–61.

²⁴ *Związek stronnictwa chłopskiego*, „Kurier Lwowski”, nr 185 z 6 lipca 1893 r., s. 1; *Związek stronnictwa chłopskiego*, „Kurier Lwowski”, nr 186 z 7 lipca 1893 r., s. 1–2.

²⁵ Oprócz biskupa Łobosa list podpisali arcybiskup lwowski Morawski oraz biskup przemyski Solecki. Biskup krakowski kardynał Dunajewski wstrzymał się od pisemnej deklaracji. Por. J. Putek, *Mroki średniowiecza*, Warszawa 1946, s. 45–46.

²⁶ H. Hempel, *Wspomnienia z życia...*, s. 93.

²⁷ *Wiec ludowy w Krakowie*, „Kurier Lwowski”, nr 92 z 3 kwietnia 1894 r., s. 1–2.

²⁸ *Towarzystwo demokratyczne polskie*, „Kurier Lwowski”, nr 122 z 3 maja 1894 r., s. 1; *Towarzystwo demokratyczne polskie*, „Kurier Lwowski”, nr 123 z 4 maja 1894 r., s. 1.

ściański²⁹, na którym przemawiał nawet Stojałowski, zdecydowanie występując przeciwko socjalistom³⁰. Przełom lat 1894/1895 to okres krótkotrwałego zbliżenia się środowisk ludowych, czego dowodem było zgodne zawieszenie ostrej polemiki prasowej.

Wiec zorganizowany we Lwowie miał ogromne znaczenie dla rozwijającego się ruchu ludowego. Zebrani na nim chłopi i inteligenci wiejscy wysuwającymi postulatami udowodnili sceptykom, że mit o zacofanym chłopie galicyjskim nie znajdował już uzasadnienia. Postawa zebranych słuchaczy dawała wyraz ewolucji, jaka dokonała się w świadomości ludności wiejskiej, od rozproszonych i nieupolitycznionych mas ludowych na początku lat 70. XIX w. do zorganizowanego i świadomego swoich celów politycznych ruchu ludowego. Postulaty reformy podatkowej, reformy wyborczej czy usunięcia krzywdzących ustaw, łowieckiej i drogowej, stały się symbolem zorganizowanego ruchu politycznego. Mit o ciemnym i krwiożerczym chłopie, głoszony wśród konserwatystów, po lwowskim wiecu został rozwiązany³¹.

Polskie Towarzystwo Demokratyczne 7 kwietnia 1895 r. odbyło swoje drugie posiedzenie, na którym uznało konieczność rozszerzenia działalności i utworzenia w tym celu masowej organizacji politycznej. Był to ostatni etap na drodze do powstania Stronnictwa Ludowego³². Silna potrzeba zawiązania masowej organizacji politycznej łączyła się ściśle z przygotowaniami do zbliżających się wyborów do sejmu krajowego³³. W związku z tym zwołany na

²⁹ *Wiec włościański*, „Dodatek do nr. 238. Kuriera Lwowskiego”, z 27 sierpnia 1894 r., s. 1.

³⁰ Ze względów programowych i politycznych sympatycy ruchu ludowego odcinali się od socjalistów. Łączyła ich jedynie walka o reformę prawa wyborczego. Uchwalona na wiecu rezolucja żądająca powszechnego prawa głosowania i bezpośrednich wyborów spotkała się jednak z krytyką środowiska socjalistycznego, uważającego taki postulat za mało postępowy. Por. *Wiec chłopski*, „Naprzód”, nr 18 z 15 września 1894 r., s. 1.

³¹ *Legenda o chłopie galicyjskim*, „Kurier Lwowski”, nr 243 z 2 września 1894 r., s. 1.

³² *Polskie Towarzystwo demokratyczne*, „Dodatek do nr. 99. Kuriera Lwowskiego”, z 8 kwietnia 1895 r., s. 1.

³³ 28 stycznia 1894 r. na posiedzeniu Sejmowego Koła Polskiego uchwalono nowy regulamin wyborczy. Głównym celem reformy była konsolidacja akcji wyborczej oraz wzmocnienie Centralnego Komitetu Wyborczego we wszystkich kuriach. Nowy regulamin wyborczy zakładał istnienie komitetów przedwyborczych we wszystkich czterech kuriach. Dotychczas nie był to wymóg formalny. Szczegółowo omówiono w nim postępowanie komitetu w przypadku wyborów sejmowych i parlamentarnych. Wybory do Rady Państwa uczyniono sprawą nadrzędną. Centralny Komitet Wyborczy zyskiwał prawo proponowania miejscowym komitetom kandydatur, a także mógł odmówić zatwierdzenia zgłoszonego kandydata przez komitety prowincjonalne. W przypadku wyborów do Sejmu Krajowego takie prerogatywy komitet zachowywał jedynie w stosunku do kandydatów z kurii gminnej. W regulaminie znalazł się zapis o możliwości nadzorowania wyborów poprzez wysłanie delegata. Istotnym punktem był zapis o zakazie przynależności członków komitetu do innych organizacji wyborczych tworzonych przez różne stronnictwa, a nieusankcjonowanych przez Koło Sejmowe. Por. *Uchwała koła poselskiego sejmowego o postę-*

28 lipca 1895 r. zjazd delegatów okręgowych chłopskich komitetów wyborczych miał za zadanie stworzyć centralny ludowy komitet wyborczy, który kierowałby pracą komitetów okręgowych³⁴. Oprócz uchwalonego na zjeździe przedwyborczego regulaminu dla Ludowego Komitetu Centralnego powołano do życia centralną organizację polityczną³⁵.

Data 28 lipca 1895 r. może być uznawana za moment powstania Stronnictwa Ludowego. Naczelną władzę w Stronnictwie stanowił Wydział Wykonawczy z prezesem Karolem Lewakowskim na czele. Nazwiska działaczy ludowych, którzy weszli w skład Wydziału Wykonawczego, świadczą o szerokiej platformie politycznej, na jakiej budowane było Stronnictwo. Znaleźli się w nim ks. Stojałowski wraz ze swym współpracownikiem, Tomaszem Szajerm. Postulaty programowe, jakie zostały opublikowane kilka dni po zjeździe, były odzwierciedleniem dążeń grup społecznych, z jakich składało się pierwotne Stronnictwo. Wyrażały się w nich interesy przede wszystkim średniego i bogatego chłopstwa oraz drobnomieszczaństwa³⁶. Oportunistyczny program pomijał palące kwestie ludu wiejskiego, wyraźnie akcentując inicjatywę założenia Stronnictwa i odgrywaną w nim rolę przez mieszczaństwo galicyjskie³⁷.

Nowo powstałe Stronnictwo Ludowe od początku swego istnienia stanęło wobec zbliżających się wyborów do sejmu krajowego. Początkowo sprawę wyborów w 1895 r. przejęło Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Organizując

powaniu przy wyborach do Sejmu i Rady Państwa powzięta 28 stycznia 1894 r., CPHAUŁ, zesp. 64, inw. 1, sygn. 521, k. 1.

³⁴ W punkcie 4 rezolucji o utworzeniu Centralnego Komitetu przedwyborczego Stronnictwa Ludowego czytamy: „Utworzyć centralny komitet przedwyborczy stronnictwa ludowego, który w porozumieniu z komitetem wybranym na wiecu włościańskim we Lwowie 27-go sierpnia 1894 r. z innymi posobnymi komitetami zajmie się organizacją wyborów sejmowych na najbliższą kadencję celem zapewnienia swobody i samodzielności wyborom, tudzież odpowiedniej potrzebom ludu i kraju reprezentacji”. Por. S. Kowalczyk, *Ruch ludowy wobec wyborów do Sejmu w Galicji w 1895 r. (materiały i dokumenty)*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, [Warszawa] 1965, nr 7, s. 291–292.

³⁵ *Zjazd delegatów stronnictwa ludowego*, „Kurier Lwowski”, nr 209 z 30 lipca 1895 r., s. 1.

³⁶ Wiceprezesami zostali mianowani Jakub Bojko i Henryk Rewakowicz. Platformę Stronnictwa wzbogacali późniejsi działacze endeccy: Tadeusz Dwernicki i Adam Ernest z Krakowa. Stronnictwo 4 sierpnia wydało odezwę wyborczą, stanowiącą jednocześnie pierwszy program polityczny. Odezwa składała się z 21 punktów. Program pozbawiony został ważniejszych idei politycznych. Nie wysuwano w nim radykalnych postulatów, nie domagano się nawet wprowadzenia powszechnego głosowania, odkładając tę sprawę w nieokreśloną przyszłość. Por. *Centralny komitet przedwyborczy stronnictwa ludowego*, „Kurier Lwowski”, nr 214 z 4 sierpnia 1895 r., s. 1–3; *Regulamin przedwyborczy stronnictwa ludowego*, tamże, s. 3; S. Kowalczyk, *Ruch ludowy wobec wyborów do Sejmu...*, s. 294–297; *Odezwa Centralnego Komitetu Przedwyborczego Stronnictwa Ludowego [w:] Materiały źródłowe do historii polskiego...*, s. 64–73.

³⁷ *Przegląd*, „Naprzód”, nr 31 z 1 sierpnia 1895 r., s. 1.

masowe wiece wyborcze w całym kraju³⁸, znacznie spotęgowało wśród ludu zainteresowanie sprawami politycznymi. Począwszy od kwietnia 1895 r., na licznych wiecach podejmowano śmiałe polityczne rezolucje, które budziły zaniepokojenie w sferach rządzących³⁹.

Wybory 1895 r. udowodniły wzrost wpływów środowisk skupionych wokół Wysłoucha, Stojałowskiego i braci Potoczków na ludność galicyjską. Kandydaci chłopscy łącznie otrzymali około 2600 głosów w kurii wiejskiej. W porównaniu z ubiegłymi wyborami do sejmu krajowego w 1889 r., kiedy posłowie chłopscy otrzymali łącznie około 1100 głosów, niewątpliwie osiągnięty wynik mógł budzić uznanie nawet w kręgach konserwatystów. Wprawdzie posłowie chłopscy w trakcie kadencji sejmu podzielili się na trzy ugrupowania związane ze Stronnictwem Ludowym, ks. Stojałowskim oraz Związkiem Stronnictwa Chłopskiego, jednak sukces wyborczy nie budził wątpliwości. Biorąc pod uwagę nadużycia ze strony środowisk rządzących⁴⁰, a także brak jednolitego frontu wyborczego ludowców, czego wyrazem były pojawiające się niezgodnione kandydatury, wynik wyborczy mógł być znacznie korzystniejszy⁴¹.

Rezultat wyborów nie odzwierciedlał jednak stosunków panujących w Stronnictwie Ludowym. Jego oblicze ideowe, jeszcze nie w pełni ukształtowane, przyczyniało się do narastania sporów i wahań. Radykał ludowy, młody Jan Stapiński, zachęcał do bliższego porozumienia ze ZSCh. Stojałowski zaś, kierując się osobistymi pobudkami i żywiąc urazę do braci Potoczków, stanowczo sprzeciwił się takiemu rozwiązaniu. Stał się autorem wielu projektów, które miały nakreślić kierunek ideologiczny Stronnictwa. Proponował m.in. połączenie galicyjskich grup opozycyjnych w ramach Uniwersalnej Ligi Opozycyjnej Polsko-Ruskiej. Sprzeciwiał się poszerzaniu ugrupowania na rzecz inteligencji urzędniczej. Ochoczo natomiast witał w swoich szeregach przedstawicieli pracującego mieszczaństwa.

Najpoważniejszym jednak postulatem Stojałowskiego, który zachwiał całym Stronnictwem, było wprowadzenie do nazwy Stronnictwa przymiotni-

³⁸ Tworzenie komitetów wyborczych przez Centralną Komisję Wyborczą nie było zgodne z postulatami Stronnictwa Ludowego, aby w IV kurii komitety tworzyć w ramach porozumienia z miejscowymi wiecami chłopskimi. W składzie komitetów prowincjonalnych zadbano przede wszystkim o pluralizm przynależności stanowych. CKW poleciła sporządzać listy członków komitetów lokalnych, uwzględniając przedstawicieli wszystkich stanów, zastrzegając jednocześnie, że jeżeli w skład okręgu wchodziło jedno z 30 miast głosujących w kurii IV, to 1/4 składu komitetu mieli tworzyć mieszczaństwo. Listy osób polecanych do składu komitetów prowincjonalnych układali „mężowie zaufania”. Por. *Listy do mężów zaufania Centralnego Komitetu Wyborczego z 4 sierpnia 1895 r.*, CPHAUL, zesp. 810, inw. 1, sygn. 1, k. 174–175.

³⁹ S. Kowalczyk, *Ruch ludowy wobec wyborów do Sejmu...*, s. 287.

⁴⁰ *Protest wyborczy przeciwko wyborowi z gmin powiatu grybowskiego Edmunda Klemensiewicz z 3 października 1895 r.*, CPHAUL, zesp. 165, inw. 1, sygn. 546, k. 3–56.

⁴¹ S. Kowalczyk, *Ruch ludowy wobec wyborów do Sejmu...*, s. 314–318.

ka „chrześcijańskie”⁴². Sprawę tę miał rozstrzygnąć zjazd, który zaplanowano na grudzień 1895 r. w Tarnowie. Agitacja Stojałowskiego za zmianą nazwy ugrupowania spotkała się jednak ze stanowczą odmową pozostałych członków, z Wyslouchem i Stapińskim na czele. Decyzja zjazdu nie zakończyła wewnętrznego problemu Stronnictwa.

Stojałowski nie zamierzał kapitulować w tak ważnej kwestii. W łonie Stronnictwa rozegrała się walka o charakter ideologiczny ludowców, jak i o jego niezależność od wpływów konserwatystów. Początkowo była to polemika w obrębie organów prasowych i organizowanych wieców ludowych, jednak z czasem nabrała ostrzejszego wyrazu. Jej kulminacją było założenie przez Stojałowskiego Stronnictwa Chrześcijańsko-Ludowego, niezależnego od wpływów Stronnictwa Ludowego.

Stojałowski, odwołując się do uczuć religijnych chłopów, a zwłaszcza kobiet, początkowo zdobył przewagę. Dopiero gdy wstąpił do Koła Polskiego, w listopadzie 1897 r., w czym dopatrywano się zdrady interesów chłopskich, następował powolny przełom. Stojałowski zaczął tracić sympatyków. Konflikt w łonie Stronnictwa Ludowego skutkował podziałem polityków w sejmie krajowym. Wśród posłów, którzy otrzymali mandat poselski, jedynie Wojciech Szwed pozostał lojalny Stojałowskiemu⁴³.

Ks. Stojałowski wraz ze Stronnictwem Chrześcijańsko-Ludowym przez następne lata zradyzalizował swoje poglądy społeczne i polityczne, zbliżając się do partii socjal-demokratycznej, skupionej wokół pisma „Naprzód”. Koniec 1895 r. oraz rok 1896 to okres ciężkich prześladowań Stojałowskiego ze strony hierarchii duchownej. Wyrazem sympatii okazywanej socjalistom było przekazanie prowadzonych przez siebie pism do ich użytku agitacyjnego. Podczas kampanii wyborczej 1897 r., kierując się demagogicznymi pobudkami, wysunął radykalne hasła, które na dobre miały mu przysporzyć sympatyków⁴⁴. Od tej

⁴² Pragnął, aby nowo powstała organizacja polityczna wzorowała się na austriackiej partii chrześcijańsko-socjalnej, która zmierzała do obalenia rządów premiera Kazimierza Badeniego. Występując na forum partii i tym razem kierował się Stojałowski względami osobistymi. Uważał on bowiem Badeniego za głównego sprawcę prześladowań, jakich dopuszczano się wobec jego osoby.

⁴³ Andrzej Średniawski, Antoni Styła, Mateusz Warzęcha, Franciszek Krempa, Jakub Bojko, Szymon Bernadzikowski i Franciszek Wójcik opowiedzieli się po stronie Stronnictwa Ludowego. Jedynie poseł Bolesław Żardecki, pozostając posłem niezależnym, spełniał funkcję łącznika pomiędzy zwaśnionymi ugrupowaniami. Por. K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, s. 130.

⁴⁴ W programie „Chrześcijańskich socjalistów”, jak sam nazywał swoje stronnictwo, znalazły się takie hasła, jak: oddzielenie Kościoła od państwa, bezpłatne szkolnictwo czy powiększenie swobód obywatelskich. Por. W. Feldman, *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji*, Kraków 1907, t. II, s. 243.

pory wieś galicyjska stała się główną areną walki politycznej pomiędzy Stronnictwem Ludowym a ks. Stojałowskim⁴⁵.

Niedociągnięcia organizacyjne, brak pogłębionego programu ugrupowania oraz zerowa skuteczność w realizacji postulatów głoszonych w 1895 r. przyczyniły się do klęski Stronnictwa Ludowego w wyborach parlamentarnych. Sukces w wyborach sejmowych można tłumaczyć istnieniem jednej partii ludowej, natomiast w 1897 r. chłopci otrzymali dodatkową możliwość wyboru⁴⁶. Propaganda Stojałowskiego, wspartego przez socjalistów, wyrazista i odwołująca się do ubogiego ludu wiejskiego, przyniosła znaczący sukces⁴⁷.

Decydującą sprawą, która pogłębiła rozłam w Stronnictwie Ludowym i podkopła zaufanie społeczne ks. Stojałowskiego, była kwestia poparcia rządu konserwatystów, którego ucieleśnieniem był hr. Badeni. Przeciwno premierowi, odpowiedzialnemu za nadużycia wyborcze i prześladowania postępowych ruchów społecznych, opowiedziała się cała lewica parlamentu austriackiego. Badeni poparcie zdobywał w kręgach konserwatystów różnych narodowości, wśród których znajdowało się Koło Polskie. Wejście do Koła posłów ludowych spowodowało sytuację, w której otrzymali oni głos decydujący co do prawa odwołania Badeniego z urzędu. Ostatecznie zwycięzcą okazał się Badeni, lecz wygrał dzięki głosom sześciu stojałowczyków i dwóch ludowców: Bojki i Kremy⁴⁸.

W Stronnictwie Ludowym od początku funkcjonowania istniały dwa nurty ideowe, które przybrały na sile po porażce w parlamencie austriackim. Pierwszemu z nich, nastawionemu na walkę z Badenim, a oprócz niego z całym obszarnictwem, przewodził Jan Stapiński. Natomiast drugi, reprezentowany przez bogatych chłopów, jak Bojko i Średniawski, przejawiał skłonności solidarystyczne. Wybór Stapińskiego na posła do parlamentu w wyborach uzupełniających doprowadził do pewnych zmian w łonie Stronnictwa. Jako przewodniczący Klubu Parlamentarnego Stronnictwa Ludowego, a także nieformalny prezes Stronnictwa w Galicji, Stapiński stał się faktycznym przywódcą ludowców⁴⁹.

⁴⁵ Do *Andrzeja Średniawskiego* [w:] *Listy Jana Stapińskiego z lat 1895–1928*, red. J. Albin, J.R. Szaflik, Wrocław 1977, s. 38–39.

⁴⁶ Sytuację Stronnictwa Ludowego i przyczyny porażki przedstawia Jan Stapiński w liście do Karola Lewakowskiego. Por. *Do Karola Lewakowskiego* [w:] *Listy Jana Stapińskiego...*, s. 41–45; J. Stapiński, *Pamiętnik*, Warszawa 1959, s. 59–60.

⁴⁷ Stojałowczycy uzyskali 6 posłów, którzy utworzyli Klub Chrześcijańsko-Ludowy. Jego przewodniczącym rok później został ks. Stojałowski, wybrany do parlamentu w wyborach uzupełniających z okręgu Łańcut – Nisko. Ludowcy natomiast otrzymali tylko 3 mandaty. Ze Związku Stronnictwa Chłopskiego do parlamentu dostał się Jan Potoczek. Por. D. Litwin-Lewandowska, *O polską rację stanu w Austrii. Polacy w życiu politycznym Austrii w okresie monarchii dualistycznej (1867–1918)*, Lublin 2008, s. 318–325.

⁴⁸ I. Daszyński, *Pamiętniki*, t. I, Kraków 1925, s. 132.

⁴⁹ K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński trybun ludu wiejskiego*, Warszawa 1969, s. 107–109.

Zbliżenie ludowców z ks. Stojałowskim nastąpiło ponownie w 1898 r. Przyczyną współpracy było wprowadzenie stanu wyjątkowego. Wpłynęło to na działalność wszystkich grup postępowych w Galicji ze względu na utrudnienia polityczne przejawiające się chociażby w krępowaniu swobody stowarzyszeń, odebraniu prawa do organizacji zgromadzeń czy w obostrzeniach dotyczących wydawnictw prasowych⁵⁰. Zarządzenia wymierzone w ludowców i socjalistów znacznie zbliżyły do siebie te dwa środowiska. Utworzyli oni wspólny front w walce z represjami rządowymi. Zbliżenie to utrzymało się do przedwczesnych wyborów parlamentarnych wyznaczonych na grudzień 1900 r.⁵¹

Kampania wyborcza przebiegała w duchu współpracy ludowców i socjalistów. Lojalne zachowanie się kandydatów Stronnictwa Ludowego wobec socjalistów nie przysporzyło zwolenników ludowcom. Zdołali oni przeprowadzić jedynie trzech posłów. Niewątpliwie powodem porażki były również ogromne nadużycia środowisk rządzących. Na słaby wynik wyborczy wpłynął także oportunizm ludowców, którzy nie wysunęli żadnego radykalnego programu. W Stronnictwie Ludowym obowiązywały nadal postulaty ogłoszone w 1895 r., wprawdzie uzupełnione kilkoma punktami, jednak nie zdołały one powstrzymać nasilonej w tym czasie agitacji Stojałowskiego, w której posuwał się do takich radykalnych postulatów, jak rozparcelowanie wśród chłopów puszczy Niepołomickiej⁵².

Wobec zbliżających się wyborów do Sejmu Krajowego w 1901 r.⁵³ ludowcy postanowili ponownie związać się z ks. Stojałowskim. Porozumienie to było

⁵⁰ Przyczyną wprowadzenia stanu wyjątkowego były rozruchy antysemitki w kilku powiatach. Inspirowane przez prowokatorów bunt padły na podatny grunt, zindoktrynowany przez antysemitką propagandę Stojałowskiego. Namiestnictwo wykorzystało te wydarzenia do wprowadzenia stanu wyjątkowego w 33 powiatach. Zarządzenia, które miały znacznie utrudnić działalność grup postępowych, były wymierzone przede wszystkim w ludowców i socjalistów. Stan wyjątkowy trwał w Galicji przez następnych kilka miesięcy. Por. J. Putek, *Mroki...*, s. 324.

⁵¹ Kadencja parlamentu została skrócona ze względu na ciągłe czesko-niemieckie walki paraliżujące funkcjonowanie parlamentu.

⁵² J. Stapiński, *Pamiętnik...*, s. 169.

⁵³ Nagonka na nadużycia wyborcze CKW ze strony m.in. Stronnictwa Ludowego, Stronnictwa Chrześcijańsko-Ludowego i socjalistów oraz żądanie reform wyborczych doprowadziły do uchwalenia dokumentu regulującego funkcjonowanie CKW. Ustawa z 3 października 1900 r. miała na względzie obronę praw narodowych i interesów kraju, co ujawniało się w przeprowadzeniu wyborów jak największej liczby posłów, bez względu na ich zapatrywania polityczne. Pojawił się także wymóg, aby kandydaci ubiegający się o poparcie CKW zobowiązali się do wstąpienia do Koła Polskiego w Radzie Państwa. W przypadku wyborów parlamentarnych wszystkie kandydatury wymagały zatwierdzenia przez komitet. Natomiast w wyborach krajowych mechanizm nie uległ zmianie. Nadal komitet mógł odmówić przyjęcia kandydatury. Por. *Uchwała Sejmowego Koła Polskiego o postępowaniu przy wyborach do Rady Państwa i Sejmu Krajowego z dnia 3 października 1900 r.*, CPHAUL, zesp. 64, inw. 1, sygn. 521, k. 3–4, zesp. 810, inw. 1, sygn. 20, k. 1–2.

jedynie posunięciem taktycznym i – jak się okazało – krótkotrwałym. Partykularne interesy koalicjantów wzięły górę nad korzystnym wynikiem wyborczym. Szybko okazało się, że dla Stojałowskiego ważniejsze były dobre stosunki z kołami rządzącymi niż chłopskie interesy. Okazją do zerwania porozumienia było wstąpienie posłów ze stronnictwa Stojałowskiego do Koła Polskiego, na co nie zgadzali się ludowcy ze Stronnictwa Ludowego⁵⁴.

W Stronnictwie Ludowym po przegranych kolejnych wyborach można było zauważyć oznaki większej radykalizacji. Świadczyć o tym mogą artykuły zamieszczane w sympatyzujących organach prasowych o zabarwieniu antyklearykalnym. Dominowały wśród nich postulaty domagające się całkowitego wyeliminowania duchowieństwa z życia politycznego⁵⁵. Na kanwie powyższych postulatów w 1901 r. odbył się w Tarnowie Kongres Stronnictwa Ludowego, którego celem miało być pogłębienie programu Stronnictwa. Uchwalono na nim nieprecyzyjny postulat żądający „wyodrębnienia Galicji”, co w praktyce oznaczało rozszerzenie jej praw autonomicznych. Miała to być namiastka nowego, radykalnego programu ludowców. Jednak hasło to było spóźnione, ponieważ od dłuższego czasu operowali nim konserwatyści, którzy domagali się w ten sposób wzmocnienia sejmu, w którym większość miały warstwy posiadające. Utratę popularności ks. Stojałowskiego wśród ludności chłopskiej ludowcy wykorzystali tylko w niewielkim stopniu. Brak skryształowanego programu i radykalnych postulatów społecznych wykorzystana narodowa demokracja, która posługując się hasłami antysemitycznymi, przejęła część elektoratu wiejskiego⁵⁶. Dopiero na kongresie rzeszowskim Stronnictwa Ludowego, na którym zmieniono nazwę Stronnictwa na Polskie Stronnictwo Ludowe, przyjęto nowy program polityczny.

Ruch ludowy, zapoczątkowany przez Stojałowskiego, a następnie adoptowany przez Wysloucha, Stapińskiego i braci Potoczków, w ciągu omawianych kilkunastu lat pomimo licznych niepowodzeń ideologicznych i organizacyjnych niewątpliwie położył wielkie zasługi w rozwoju życia politycznego w Galicji. Niepowodzenia Stronnictwa Ludowego wynikały przede wszystkim z przewagi politycznej bogatego chłopstwa w szeregach partyjnych. Ponadto brak radykalnego programu politycznego, który mógłby przyciągnąć ubogie warstwy chłopskie, uwidaczniał się wyraźnie podczas kampanii wyborczych. Na słaby wynik wyborczy w wyborach parlamentarnych i sejmowych wpływał także zakorzeniony mit kartki wyborczej. Żłudne postrzeganie walki wyborczej jako jedynie słusznego środka, gwarantującego poprawę sytuacji materialnej i prawnej naj-

⁵⁴ B. Kasperek, *Jakub Bojko 1857–1943*, Lublin 1998, s. 132–140.

⁵⁵ „Przyjaciel Ludu”, nr 7 z 1 marca 1899 r.; tamże, z 10 marca 1899, nr 8.

⁵⁶ B. Kasperek, *Jakub Bojko...*, s. 120–122.

niższych warstw społeczeństwa galicyjskiego, doprowadził do zaniedbywania pracy politycznej w okręgach wyborczych.

Powstanie Stronnictwa Ludowego na zjeździe w Rzeszowie stało się zwieńczeniem wieloletniego procesu, którego konsekwencją było stworzenie zorganizowanego ruchu ludowego. Powstało ono z politycznych dążeń chłopów, których sytuacja społeczna i polityczna wobec konstytucyjnych rządów konserwatystów, grupujących w swoich szeregach przedstawicieli szlacheckich, burżuazyjnych i hierarchów kościelnych, doprowadziła lud wiejski do skrajnej nędzy, a Galicję do ruiny gospodarczej. W rozwoju ruchu chłopskiego na czoło wysunęły się środowiska skupione początkowo wokół „Wieńca” i „Pszczółki”, a następnie środek ciężkości w walce z klasami posiadającymi przesunięty został w kierunku prenumeratów „Przeglądu Społecznego”, „Kuriera Lwowskiego” i „Przyjaciela Ludu”, przekonanych, że uświadomienie i upolitycznienie ludu musiało poprzedzać odrodzenie narodu. Powstanie Towarzystwa Demokratycznego Polskiego oraz powołanie Ludowego Centralnego Komitetu Wyborczego miało być pierwszym krokiem do tego celu.

Bibliografia

Źródła

- CPHAUL, zesp. 64, inw. 1, sygn. 521.
 CPHAUL, zesp. 165, inw. 1, sygn. 424.
 CPHAUL, zesp. 165, inw. 1, sygn. 434.
 CPHAUL, zesp. 165, inw. 1, sygn. 546.
 CPHAUL, zesp. 810, inw. 1, sygn. 20.
 CPHAUL, zesp. 810, inw. 1, sygn. 1.

Prasa

„Kurier Lwowski”.

„Naprzód”.

„Przyjaciel Ludu”.

Opracowania

Daszyński I., *Pamiętniki*, t. I, Kraków 1925.

Dunin-Wąsowicz K., *Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji*, Wrocław 1952.

Dunin-Wąsowicz K., *Dzieje Stronnictwa Ludowego w Galicji*, Warszawa 1956.

Dunin-Wąsowicz K., *Jan Stapiński trybun ludu wiejskiego*, Warszawa 1969.

Feldman W., *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji*, t. II, Kraków 1907.

Grodziski S., *Sejm Krajowy galicyjski 1861–1914. Źródła*, Warszawa 1993.

Grzybowski K., *Doktryna polityczna i społeczna papieżstwa (1789–1968)*, Warszawa 1971.

Hempel H., *Wspomnienia z życia ś.p. ks. Stanisława Stojalowskiego*, Kraków 1921.

Kamińska A., *Pozytywizm galicyjski w prasie ludowej*, „Studia Historyczno-Literackie”, [Wrocław] 1951, t. III, s. 191–233.

Kasperk B., *Jakub Bojko 1857–1943*, Lublin 1998.

Kieniewicz S., *Galicja w dobie autonomicznej (1850–1914). Wybór tekstów*, Wrocław 1952.

- Konefał J., *Ruch chrześcijańsko-ludowy w Galicji na przełomie XIX i XX wieku*, „Roczniki Humanistyczne” 1995, z. 2, s. 59–71.
- Kowalczyk S., *Ruch ludowy wobec wyborów do Sejmu w Galicji w 1895 r. (materiały i dokumenty)*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, [Warszawa] 1965, nr 7, s. 280–318.
- Kudłaszyk A., *Koncepcje polityczne współtwórcy polskiego ruchu ludowego Bolesława Wysloucha (z 1886 r.)*, „Studia Śląskie” 1971, t. XX, s. 251–263.
- Listy Jana Stapińskiego z lat 1895–1928*, red. J. Albin, J.R. Szaflik, Wrocław 1977.
- Litwin-Lewandowska D., *O polską rację stanu w Austrii. Polacy w życiu politycznym Austrii w okresie monarchii dualistycznej (1867–1918)*, Lublin 2008.
- Materiały źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego*, t. I, Warszawa 1966.
- Molenda J., *Chłopi, naród, niepodległość. Kształtowanie się postaw narodowych i obywatelskich chłopów w Galicji i Królestwie Polskim w przededniu odrodzenia Polski*, Warszawa 1999.
- Putek J., *Mroki średniowiecza*, Warszawa 1946.
- Roszkowski A., *Katolicyzm społeczny*, Poznań 1932.
- Szkice programowe Bolesława Wysloucha*, red. S.J. Pastuszka, Lublin 1981.
- Witos W., *Moje wspomnienia*, Warszawa 1978.

Galician peasants' movement at the beginning of the operation of the Peasant Party

Summary

The birth of an organised peasants' movement, the manifestation of which was the creation of the Polish Democratic Society, and then the Peasants' Party, was the height of many years' process, commenced at the beginning of the constitutional era. The implementation of political aims of peasant activists, the first step of which was the establishment of the Peasants' Central Election Committee in 1895, started a new era in Galician peasants' movement. A group of democratic intelligentsia, gathered around Bolesław Wyslouch, Rev. Stanisław Stojałowski and the Potoczek brothers, focused its political aspirations on the emancipation of village population from conservative influences and landowners and the raising of Galician peasants' political awareness. Despite numerous ideological and organisational failures, the birth of a new power on the Galician political scene, undoubtedly, contributed considerably to the education of the Polish society and, consequently to its rebirth.

Key words: Galicia, peasants' movement, peasants' party, Stanisław Stojałowski